

Átfogó kép

A büntetések és intézkedések végrehajtása Svájcban

Jogi alapok

Az ország föderaliztikus államrendjének megfelelően a büntetés-végrehajtás az egyes kantonok hatáskörébe tartozik (Alk. 3. és 64. bis. cikkei).¹ A szövetségi törvényhozás nem látja szükségesnek egységes bv. törvény kiadását. A Btk.² és annak végrehajtási rendeletei (VstGB 1 1973. november 13.; VstGB 2 1982. december 6.; VstGB 3 1985. december 16., érvényes 2001. december 31-ig) szabályozzák a bv. alapvető jogi rendjét, célját, feladatait, az egyes büntetési nemeket s a különféle intézeti típusokat.

A kantonok feladatai az államszövetség jogrendje keretében

Az alkotmány 64. bis. 3. pontjából következik az alapelv, hogy a bv. a kantonok ügykörébe tartozik. Ennek két következménye van: 1) a kantonok kötelesek bíróságai, valamint a szövetségi állam bíróságai által kiszabott ítéleteket végrehajtani, továbbá 2) e célra intézeteket létesíteni, és más kantonokkal azok üzemeltetéséről és közös használatáról megállapodásokat kötni. A Btk. három rendelkezése foglalkozik kifejezetten a kantonok idevágó feladataival (374., 382. és 383. cikkek).

Szövetségi főfelügyelet

A minisztertanács (Bundesrat) köteles az alkotmány 102. cikke alapján a szövetségi és konkordátumi előírások betartása felett őrködni. Ez az alkotmányos alapelv

egyébként a Btk.-ban is bennfoglaltatik (392. cikk). A Bundesrat azáltal is biztosítja főfelügyeletét a bv. felett, hogy az alkotmány 64. bis. 1. pontja értelmében a Szövetség illetékes a büntetőjog törvényi szabályozására s a kantonok anyagi támogatására a büntető-, munka- és javítóintézetek létesítése, valamint újítások bevezetése terén. A bv.-jogalkotás és jogszolgáltatás szövetségi szervei: a *Bundesamt für Justiz* (például a kantonok bv.-rendeleteit jóváhagyja s a kantonok bv.-problémáit figyelemmel kíséri), a *Bundesanwaltschaft* (Legfőbb Ügyészség, a Szövetségi Büntetőbíróságok), *Oberauditor* (Legfőbb Hadbíró), a katonai bíróságok ítéletei s azok végrehajtása; a hadkötelezettség megtagadása lelkiismereti okokból s azok közérdekű munkára kötelezése a BIG³ feladata, a nemzetközi jogsegély a *Bundesamt für Polizeiwesen* hatáskörébe tartozik.

Büntetés- és intézkedés-végrehajtási konkordátumok

Tekintettel arra, hogy a kisebb kantonok önerejükben a Btk. által előírt valamennyi intézeti típus létesítésére képtelenek s még a nagyobb kantonoknak sincs módjuk arra, ezért 1956–1963 között konkordátumok jöttek létre a büntetések és intézkedések végrehajtására: *északnyugati és belső-svájci konkordátum* (1959. március 4.), *kelet-svájci konkordátum* (1975. június 19.), *nyugat-svájci konkordátum* (1984. október 22.). A konkordátumok egyrészt a szövetségi

ségi állam és a kantonok törvényhozása közötti joghézagokat töltik ki, másrészt a bv.-jog egységesítésére különféle irányelveket és ajánlásokat dolgoznak ki. A konkordátumok szabályozásai röviden összefoglalva a következőket tartalmazzák: az *intézetek kölcsönös használata és költségeik rendezése; irányelvek kidolgozása a bv. egységesítése céljából* (például keresethányad, szabadságolás, különleges végrehajtási formák alkalmazása). Bár Svájcban nincs egységes bv.-törvény, mint az NSZK-ban, de a konkordátumok által kiadott irányelvek biztosítják a bv.-jog egységes alkalmazását.

A büntetési rendszer

A svájci Btk. – miként a magyar is – két formáját ismeri a szankcióknak: egyrészt a *szabadságvesztés-büntetést*, másrészt a javító-, illetve biztosítóintézkedéseket.⁴ A szabadságvesztés-büntetésnek három formája kerül alkalmazásra: *fogház, börtön és fegyház*. Mindezek a büntetések (részben) feltételeken is kiszabhatók. A Btk. szerint a fogházbüntetés 1–90 napig, a börtönbüntetés három naptól három évig, a fegyház-büntetés pedig 1–20 évig (kivételesen életfogytiglan) tarthat. A 18 hónapig terjedő szabadságvesztés-büntetést a bíró feltételeken felfüggesztheti. A fegyház- és börtönbüntetések végrehajtása ma már semmiben sem különbözik egymástól, ezért mindkettőt ugyanazon intézetben hajtják végre. Ellenben a fogházbüntetéseket nem szabad más szabadságvesztés-büntetéssel vagy intézkedéssel együtt végrehajtani.⁵

A fegyház- és börtönbüntetések végrehajtása

A Btk. idevágó rendelkezései a szankciók tartamát szabályozzák. Ma már csak az

ítélkezési gyakorlat és a kantonális bíróságok hatásköre számára van jelentőségük. A fegyház- és börtönbüntetésnél a beutalás vagy az első büntényesek (félíg nyitott vagy nyitott), vagy a visszaeső büntetettek (zárt) intézetébe történik. A beutalásnál különös figyelmet szentelnek az elítélt személyiségének elbírálására: *veszélyesség, szökési kockázatok, korábbi magatartás, életkor, befolyásolhatóság*. A rövid börtönbüntetéseket a Btk. 37. bis. 1. pontja értelmében fogházbüntetésként kell végrehajtani. Ez utóbbiak félfogság vagy napi végrehajtás formájában is letölthetők.

A félfogság a hat hónapig terjedő büntetések végrehajtására 1974–1982. között minden kantonban bevezetésre került. Már 1983-ban minden harmadik ilyen tartamú feltétlen szabadságvesztés-büntetést félfogság formájában töltöttek le. A végrehajtás különböző módon történik. Számos kanton csak 11%-os arányban, míg Bern kanton 30%-os arányban engedélyezte ezt a végrehajtási formát. Félfogságban az elítélt napközben a munkahelyén dolgozik vagy tanulmányait folytatja, de pihenőidejét, éjszakáit s hétvégéit az intézetben tölti. A félfogság Svájcban a „legnépszerűbb” büntetési forma, az e büntetésre elítéltek 46%-a választja ezt a lehetőséget. A félfogsági rezsim az intézetben nem különbözik a többi fogolyétól, csupán az a megszorítás, hogy a félfogságos nem fogadhat látogatót, továbbá majd minden kanton ezektől az elítéltektől napi 12–35 svájci frank költséghozzájárulást követel.⁶ 1993 óta Zürich kantonban kísérletként bevezették a 12 hónapig terjedő büntetésekre is.

A naponkénti végrehajtás törvényes alapját a Btk. 397. bis. cikk 1. pontja, valamint a végrehajtási rendelet VStGB 14. cikke képezi. Ennek keretében a 14 napig ter-

jedő büntetéseket hétvégékre vagy szabadnapokra felosztva lehet letölteni. Ezt az intézményt eddig 20 kantonban vezették be, de gyakorlati jelentősége nem felel meg a várakozásoknak. Az elítéltek mindössze 0,5%-a választja ezt a végrehajtási módot (évi száz esetben).

A félszabadság. A Btk. 37. cikkének 3. pontja értelmében mindazok a foglyok, akik büntetésüknek legalább felét vagy az életfogytiglani fegyházbüntetésük legalább 10 évét eredményesen letöltötték, szabadabban vezetett intézetekbe vagy osztályokra utalhatók be, de az intézeten kívül is foglalkoztathatók. A félszabadságban részesülők aránya 3%.⁷

A közérdekű munkát 1990. március 19-én vezette be a kormány kísérletképpen a 30 napig terjedő szabadságvesztés-büntetések végrehajtására (VStGB 3 6/a cikke) mint önálló szankciót.⁸ A közvélemény rendkívül pozitívan ítéli meg az új büntetési formát, amely Angliából ered. 1995-ben már 15 kanton alkalmazta. A rendelkezés lényege, hogy az elítélt büntetését közérdekű munka formájában teljesítheti. A közérdekű munkát ingyenesen, szociális intézményekben, közérdekű művekben, közigazgatási szerveknél, segítségnyújtó szervezeteknél, segítségnyújtó személyeknél lehet véghezvinni. Eredetileg egynapi büntetés nyolc óra munkának felelt meg, 1996. január elsején ezt négy órára szállították le, ami az európai általános rendezésnek felel meg. Ugyanakkor ezt az új bv.-formát kiterjesztették a 90 napig terjedő büntetések letöltésére is. 1991–95-ben 3196 személy végzett közérdekű munkát fogház helyett. A sajtó szerint „*jobb dolgozni, mint a dutyiban megsavanyodni*”.⁹

Különleges rezsim a KBtk. alapján. A katonai büntetőbíráskodásról szóló rendel-

kezések 1988. szeptember 19-ei megváltoztatása kapcsán a katonai szabadságvesztés végrehajtása a zugerbergi intézetben megszűnt. 1990. október 5-én az addigi büntetés-végrehajtást a katonai szolgálatot lelkiismereti okokból megtagadókon megszüntették, s a KBtk. újonnan „közérdekű munkát” ír elő a katonai szolgálatot lelkiismereti okokból megtagadókra. Az elítéltek büntetése másfélszer tovább tart, mint a rendes katonai szolgálat, de legfeljebb két évig (KBtk. 81. cikk 2. pont). A polgári közérdekű munkával szemben a katonai közérdekű munka nem különleges formája a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának, hanem egy különleges szankció, s hosszú tartama miatt került külön szabályozásra. A fenti szankciót nem a bv.-hatóságok, hanem a *Bundesamt für Gewerbe und Industrie* és a kantonok hasonló hivatalai hajtják végre.

Elektronikus ellenőrzés. Az USA-ban, Izraelben és Svédországban már bevált példa nyomán Bazel városa 1997 áprilisában megkezdte az előkészületeket elektronikus ellenőrzés bevezetésére közlekedési büntetettek és rövid tartamú fogházra ítélték körében.¹⁰ Az elektronikus ellenőrzés lényege, hogy az elítélt csak a kijelölt helyen tartózkodhat, és elektronikus kar-, valamint lábpánt jelzi a programozott napirend betartását. Tessin és Luzern kantonok szintén érdeklődnek az új bv.-forma bevezetése iránt, amelyre 1999-ben kerülhet sor.

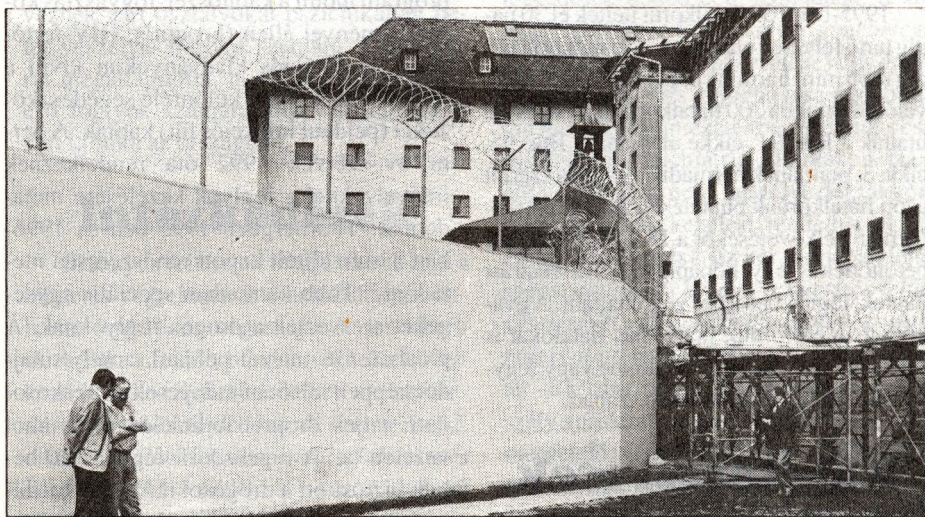
Különleges formák

Női büntetés-végrehajtás. 1995-ben 524 nő került bv. intézetekbe (1990-ben 600). Az elítélt nők átlagéletkora 32 év, 50 százalékuk legfeljebb 30 éves. Az elmúlt 12 évben nem változott lényegesen a nők aránya, ma is 7%

körül mozog." A *hindelbanki* intézet az egyetlen, amely kizárólag női büntetés-végrehajtásra szolgál. Újabbban a *La Tuilière VD* intézetbe is főleg nők kerülnek felvételre, de félfogságot és félszabadságot a *Le Lapoy GE*, *La Stampa TI*, *Orbe VD* női osztályán is alkalmaznak. Bár a Btk. a nemek elkülönítését írja elő, de a Bund engedélyével kivételes esetekben el lehet ettől térni. A *hindelbanki* intézetbe hét nő a gyermekével együtt is felvehető (1991: 52 anya 112 gyermekkel). Ebben az intézetben az elítéltek összetétele kihat a bv.-rezsimre: 1990 óta a legtöbb elítélt nő külföldi, 1992-ben 13-an afrikai és 27-en dél-amerikai államból kerültek ide. 1991-ben 54 nő a drogkereskedelem miatt volt bezárva. „Eselin”-nek hívják őket, mert a bandák valamennyit kizárólag futárszolgálatra használnak. 1991-ben a női beutaltak 52%-a volt maga is drogos és 19%-a AIDS-beteg. 1991-ben 223-an voltak ambuláns vagy klinikai kezelésen, 28-an fekvőbetegek. A női beutaltak legtöbbször nem lehet már a munka világába integrálni.

Külföldiek

1996-ban 4205 svájci és 3024 külföldi állampolgár került bv. intézetbe. Arányuk 1991 végén a hosszú tartamú büntetésnél 53%, az első büntényesek között 31%, a visszaesők bv. intézeteiben 72%-uk található. *Bostadelban* 82%, *Lenzburgban* 66%, a *zürichi körzeti börtönben* 84% volt külföldi (1992). *Thorberg* 1996-ban 105 külföldit és 14 svájcit fogadott be. A külföldiek 28 országból származnak, köztük kettő magyar és 39 jugoszláv. A külföldi elítéltek több mint 50%-a a következő három országból származik: Kis-Jugoszlávia 25%, Olaszország 17%, Törökország 12%. Kontinensek szerint: Európa 30%, Afrika 8%, Közel- és Távol-Kelet 6%, Dél-Amerika 2%, Ázsia 2%. Nemzetközi viszonylatban Svájcban van a legtöbb külföldi elítélt, csak Ciprus, Luxemburg és Belgium tud hasonló számokat felmutatni. Bár a külföldiekre ugyanazok a bv.-szabályok érvényesek, mint a svájciakra, a gyakorlatban azonban

A thorbergi fegyintézetben zömében külföldieket tartanak fogva

azokat a külföldieket, akiknek nincs állandó lakásuk Svájcban, de szökésyanúsának számítanak, általában kizárják a szabadságoláshoz. Különösen érvényes ez azokra, akiket kiutasításra ítelt a bíróság. Azok a külföldiek, akik távoli kultúrkörökből vagy etnikai, politikai feszültségekkel telített országokból származnak (Balkán, törökök, albánok, kurdok, tamilok), rendszerint a svájci börtönökben is tovább folytatják háborújukat. 1992. július 21-én például Thorbergben 25 albán, szerb és horvát rab súlyos kimenetelű tömegverekedést rendezett. A sajtó ezt így kommentálta: „A balkáni háború még a mi börtöneinkben is dúl.” A különféle népcsoportok kapcsolatai ellenőrzésre szorulnak, ami a kívülállóknak diszkriminációnak tűnhet. Az intézetek a fenyegető helyzetet a hasonló származásúak csoportosításával, hazai ételekkel, a vallásgyakorlás biztosításával, látogatások és a szabadidő megszerzésével próbálják enyhíteni.

Fiatalkorúak

1995-ben 100 fiatalkorút ítéltek el 30 napig tartó feltétlen elzárásra, 10 fiatalkorút pedig több mint harminc napi elzárásra.¹² A nevelőotthonokba 200 fiatalkorút (15–18 évig) utaltak a Btk. 91. cikke alapján. A Btk. 95. cikk. 3. pontjának harmadik mondata szerint azon fiatalkorúak büntetését, akik a bűncselekmény elkövetésekor a 18. életévüket már betöltötték s egy hónapig terjedő elzárást kaptak, fogházban lehet végrehajtani. A gyakorlatban előfordul, hogy más fiatalokat is fogházba utalnak, de börtönökbe vagy fegyházakba még véletlenül sem szabad.

Svájcban elítéltek száma. Ez a beutaltak 33-37 százaléka. Az elbocsátási statisztika azt mutatja, hogy a szabadságvesztés tartama a kábítószer-törvény alapján elítélteknél rendkívül magas. 1991-ben például az említett bűncselekmények miatt elítéltek 11%-a több mint 24 hónapot töltött bent. A bv. intézetekben is állandóan nő a drogosok száma. Legtöbbjük intenzív ápolásra szorul, ami az intézeteknek jelentős személyi és anyagi megterhelést jelent. Különösen nagy gondot okoz a drog távoltartása, hiszen minden harmadik fogoly fogyaszt drogot, sőt bizonyos intézetekben minden második. *Regensdorfban* például 1991-ben 30% fogyasztott hasist, 10% heroint (és/vagy kokaint), 7%-uk gyógyszert. Már 1988-ban megállapítást nyert, hogy a foglyok 20%-a a büntetés megkezdése előtt intravénás drogot fogyaszt, 6,5%-uk a bv. intézetekben is injekciózott. 1989-ben az északnyugati és a belső-svájci konkordátum intézeteiben már 20 nyilvántartott AIDS-beteg volt. 1986-ban megelőzési program indult a kábítószer-fogyasztás következményei ellen (hepatitis, HIV-fertőzés). Információs kiadványokon kívül a férfi és női foglyok különféle segédeszközöket (például injekciós tűt) kaptak. A berni bv.-szervek 1992 óta rendelkeznek irányelvekkel a foglyok kezelésére metadonnal. Thorbergben 1995-ben 5, 1996-ban három elítélt kapott rendszeresen metadont.¹³ Több kantonban speciális egységeket szerveztek a drogos foglyoknak. A pinchati GE intézet például, amely tulajdonképpen első büntényesekre szakosodott, teljes drogrehabilitációs programot vezetett be. A regensdorfi fegyház 40 helyet biztosított a drogosoknak, akik ez irányú kezelésüket kifejezetten kérik. Az egyik alosztályon azokat kezelik, akik a

Kábítószeresek

1985–1991 között 1170-1340, 1996-ban 1666 volt a kábítószer-törvény alapján

drogfogyasztást teljesen feladják, míg a másikon olyanokat, akik metadon-kezelést kívánnak (különösen a HIV-pozitívak).

Pszichés betegek

A pszichikailag feltűnő és beteg személyek száma a vizsgálati fogság, valamint a büntetés- és intézkedés-végrehajtás keretén belül állandóan nő. A pszichikailag beteg elítélteket a Btk. 40. cikkelyének 2. pontja alapján gyógy- vagy gondozóintézetbe lehet utalni. A veszélyesnek számító foglyokat azonban ilyen beutalásból kizárják. A szomatikusan beteg rabok speciális ápolási lehetőségeket vehetnek igénybe a berni *Inselspitalban*, a genfi *Quartier cellulaire de l'hopital cantonal universitaire de Genève*, a pszichikailag beteg foglyoknak a *Quartier carceral psychiatrique de Bel-Air GE*, a *Rheinau ZH pszichiátriai klinika zárt osztályán*, de csak rövidebb kezelésre. 1992 óta a berni *Inselspitalban* és újabbban *Regensdorfban* és *Thorbergben* terveznek zárt osztályokat pszichikailag beteg veszélyes foglyok számára. A Bundesrat megállapította, hogy az e kategóriába eső foglyok számára alig van megfelelő zárt klinika az országban.

Intézkedések

Bizonyos feltételek meglétekor a bíró a büntetés végrehajtását elhalaszthatja s helyette *intézkedés* végrehajtását rendelheti el. A Btk. a felnőtt büntetéseknél a következő intézkedéseket rendelheti el: *intézkedések a szokásszerű bűnözők őrizetére* (42. cikk), *a szellemileg abnormálisok őrzete és kezelése* (43. cikk), a kóros jellegű alkoholizmus és kábítószer-fogyasztás esetei (44. cikk), valamint *fiatal felnőttek munkára nevelése* (100. bis. cikk). Vala-

menyi itt felsorolt intézkedésre érvényes, hogy az illetékes hatóságnak évenként felül kell vizsgálnia, mikor kell elrendelni a feltételest vagy a próbára bocsátást [45. cikk (1) bek.].

A *szokásszerű bűnözők* biztonsági őrizetének célja „*a közrend védelme a javíthatatlan és társadalomra veszélyes jogsértőkkel szemben*” (BGE 99. IV. 73., 105. IV. 85.) mint ultima ratio. Tekintettel arra, hogy a biztonsági őrizet végrehajtására csak egy speciális intézet (*St. Johannsen*)¹⁴ áll rendelkezésre, a legtöbb esetben a visszaesők intézeteibe kerülnek beutalásra ezek az elítéltek, míg a nőket *Hindelbankban* helyezik el. A feltételes szabadságra bocsátásra [42. cikk (4) bekezdés] a következő előírások érvényesek: az elítélt legkorábban három év után, büntetése kétharmadának letöltése esetén bocsátható próbára, az intézkedés további foganatosítására nincs szükség.

A *szellemileg abnormálisok* elleni intézkedések kettős célt szolgálnak: *a közrend védelme a közveszélyes elmebetegek ellen, s azok megfelelő kezelése vagy ápolása*. Az intézkedés végrehajtása gyakorlatilag intézkedési intézetekben történik s csak kivételesen pszichiátriai klinikákon. Ha az elítélt másokat nem veszélyeztet, akkor a bíró ambuláns kezelést rendelhet el [43. cikk (1) bekezdés]. Ez két formában lehetséges: *ambuláns kezelés a büntetés felfüggesztésével vagy anélkül a büntetés-végrehajtás alatt*. Ha az elítélt – elmeállapota miatt – a közbiztonságot veszélyezteti, és a veszély másként nem hárítható el, az illető megfelelő (visszaesők) intézetébe kerül. Az északnyugati és a belső-svájci konkordátum területén erre a célra *St. Johannsenban* külön osztály áll rendelkezésre. Továbbá *La Paquerette* a genfi *Champ Dollonban*,

valamit Regensdorf és Thorberg is felvesz ilyen elítélteket. *Aebersold* rámutatott arra, hogy a szellemileg abnormálisokon végrehajtott intézkedések csak az esetek 5%-ában rövidebb tartamúak, mint a szabadságvesztés-büntetés, és az esetek 50%-ában legalább kétszer olyan hosszsan tartanak, mint a büntetések.

A kóros alkoholisták és kábítószer-fogyasztók kényszerelvonó kezelésére hasonló feltételek érvényesek, mint a szellemileg abnormálisokéra. Az első kategória részére az intézkedés végrehajtása alkoholelvonó gyógyintézetben történik, a többi betegre vonatkozó szabályok szerint. Ezek az intézetek egységes alkoholelvonó kúrákat alkalmaznak vagy *rövid terápia* (21–90 nap) vagy *hosszú tartamú terápia* (5–12 hónap) formájában. „Más gyógyintézetekbe” is beutalhatók az elítéltek (ha orvosi kezelés nem szükséges), például pszichiátriai klinikákra, St. Johannsen kóros osztályára, gondozóotthonokba. A Btk. nem rendel el kifejezetten biztonsági őrizetet az alkoholista bűnelkövetők számára, de az alkoholista elítéltet is biztonsági őrizetbe lehet venni, ha az idevágó feltételek fennállnak (BGE 102. IV. 235.).

Az 1971. évi revízió alkalmával beiktatott Btk. 100–100.ter. cikkek lehetővé teszik a fiatal felnőttek (18–25 évesek) beutalását egy úgynevezett „munkaterápiás intézetbe”. A Szövetségi Bíróság ítélete szerint: „A munkára nevelés egy intézkedés, amely a fiatal felnőttek hibás fejlődését a munkára való neveléssel és jellemük megszilárdításával akarja helyreigazítani és ezzel jövőbeni büntettek elkövetésétől megóvni” (BGE 100 IV. 208.). Ha a fiatal felnőtt jelleme fejlődésében súlyosan zavart vagy veszélyeztetett, elhanyagolt, léha és munkakerülő, tette ezzel összefügg, és feltelezhető, hogy az intézkedéssel a jövő-

beni bűncselekmény vagy vétség veszélye elhárítható, úgy a bíró büntetés helyett munkára nevelő intézeti beutalást rendelhet el. E célra öt speciális intézet működik: *Arxhof BL, Kalchrain TG, Uitikon ZH, La Ronde NE és Pramont VS*. Fiatal felnőtt nők részére nincsenek ilyen intézetek, őket nevelőotthonba, női fogházba vagy más megfelelő intézetbe kell beutalni. Az intézkedés 1–3 évig tart. A beutaltak átlagos életkora 20 éven alul van.

Visszaesők

A Statisztikai Hivatal (Renate Storz: Rückfall nach Strafvollzug, Bern 1997) júniusi jelentése szerint az összes büntetés-végrehajtástól elbocsátott svájci fele (48,2%) hat éven belül ismét bíróság elé kerül és elítélik. A visszaesők egyharmada (31,4%) pedig bv. intézeti beutalást nyer. A Storz által most megjelentetett tanulmány valamennyi svájci polgár adatait tartalmazza, akit 1982-1990 között a bv-től elbocsátottak. Storz feldolgozta 6 393 szabadult adatait és megállapította, hogy közülük 3080-at újból elítéltek, 2 007 személyt pedig bv. intézetekbe utáltak. Az elbocsátottak két éven belül visszaesővé váltak. A visszaesők száma a különböző bűnözői kategóriák szerint változó: lopásnál például (ez a szabadultak 18%-a) 66% a visszaesők aránya kábítószereseknél (33%) 78% visszaeső. A közlekedési bűncselekményeknél (40%) a visszaesők 53%-ot tesznek ki. Nagy különbségek állapíthatók meg a korábbi büntetések alapján. Azok az elítéltek, akik egynél többször kerültek börtönbe, 10%-kal magasabb ismételt beutalási aránnyal jelentkeznek a statisztikában, mint az átlag. A visszaesők aránya attól is függ, hogy korábban voltak-e bv. intézet-

ben, vagy csak pénzbüntetésre, illetve feltelesen ítélték el őket. A 18-25 évesek (56,9%) vezetnek a visszaesők és az újra elítéltek között.

Intézettípusok

A Btk. 382. cikke szerint a megfelelő végrehajtási intézetek létesítése a kantonok kötelessége. A törvény azt is előírja, milyen típusú intézeteket kell létesíteni és üzemeltetni. A kantonok a szövetségi jog által előírt intézeti típusokat differenciálhatják. A különféle intézetekbe való beutalás törvényes szabályozása az alábbiakban foglalható össze.

Fogházak (például járási, kerületi, városi): elzárás-büntetések, rövid tartamú büntetések, intézkedések (rendszerint három hónapig terjedő) végrehajtására.

Első büntényesek intézete: fegyház- és börtönbüntetések három hónapon túl első büntényeseknek; visszaesőknek, ha az elítélt az intézet számára alkalmas.

Visszaesők intézete: fegyház- és börtönbüntetések három hónapon túl visszaesőknek, első büntényeseknek, különleges körülmények esetén (közveszélyesség, szökési veszély) biztonsági őrizet szokásos bűnözőknek, biztonsági őrizet szellemileg abnormálisoknak.

Szabadabban vezetett intézetek: fegyház- és börtönbüntetések három hónapon túl első büntényeseknek (például átmeneti otthonok) és visszaesőknek, miután a büntetés felét már letöltötték. Első büntényesnek számít az, aki az utolsó öt évben nem töltött három hónapnál hosszabb szabadságvesztés-büntetést, s nem utalták a szokásszerű bűnözők őrizetébe.

Amint már említettük, a gyakorlatban különbséget tesznek a zárt, félig nyitott és

nyitott intézetek között. Az említett intézetekbe való beutalás különféle ismérvek alapján történik, mint például közveszélyesség, szökési veszély vagy alkalmasság.

Az intézkedések végrehajtására szolgáló intézetek az előbbieken említett feladatok ellátására szakosodtak.

Befogadóképesség

Svájcban 172 intézet van a büntetések és büntetőjogi intézkedések végrehajtására, ebből 27 bv. intézet, 145 fogház,¹⁵. Az egyes intézetek felvételi kapacitása 10-nél kezdődik, (helyi, kerületi, regionális, járási stb.) fogházaktól a 300 férőhelyes bv. intézetekig. Összesen 6490 (1995) hely van a bv., illetve a vizsgálati fogság végrehajtására. Ebből 2875 férőhely a bv. intézeteké. A 27 bv. intézetből 5 nyújt 1081 visszaesőknek helyet. Kantonális bv. intézet *Poeschwil ZH* (350 hely), *Etablissement de la Plaine de l' Orbo* (308), *Kantonale Strafanstalt Lenzburg AG* (175), *Thorberg BE* (140) és az *interkantonális bv. intézet Bostadel* (108). A következőkben gyakran lesz szó bv. intézetekről, fogházakról, börtönökről. Már itt utalni kell arra, hogy az elnevezések kantonról kantonra változnak. Azt is meg kell jegyezni, hogy az intézkedési végrehajtásra szolgáló, munkaterápiás, munkára nevelő intézetek is a büntetés-végrehajtáshoz tartoznak. Ezenkívül van még egy sor (kb. 18) magán- és állami intézmény, ahol kóros alkoholisták és kábítószeresek töltik büntetésüket félszabadság formájában.

Intézetlakók

Az évi intézeti beutalások száma az 1982–1989 közötti 2367-ről 11 068-ra emelkedett. 1990–1992 óta visszaesés ta-

pasztalható: 1995-ben 8247, 1996-ban viszont csak 7721 beutalás történt a büntető-intézetekbe.¹⁶ Az esetek 98%-ában büntetés-, 2%-ában intézkedés-végrehajtás történt. A svájci bíróságok 1990 óta évente átlagosan 72 680 ítéletet hoznak.¹⁷ Az ítéletek 50%-ában feltételes szabadságvesztés-büntetést, 30%-ban pénzbüntetést szabnak ki. Átlag 12 858 esetben sor kerül (18%) szabadságvesztés-büntetés alkalmazására. A beutalások 4%-ában (372 esetben) a tettesek a büntetést előzetesen kezdték meg. A 8247 (1995) intézeti beutalást 1610 esetben vizsgálati fogság előzte meg. 1995-ben öt beutalásból kettő külföldiekre esett. 4295 személy először került bv. intézetbe. A beutalások több mint fele közlekedési, több mint negyede vagyonellenes, egynegyede drogos bűncselekmények miatt történt. A beutalások 3%-a élet- és testi épség elleni bűncselekmények miatt következett be, s ebből 26 tettes (0,3%) emberölésért került bv. intézetbe. Az 1995–1996. évi beutalások viszonylag alacsony száma arra vezethető vissza, hogy sokan választják a közérdekű munkát mint új végrehajtási módot, emellett 1995. január elseje óta a katonai pótdadó fizetésének megtagadása miatt nem alkalmaznak szabadságvesztés-büntetést. Miközben a nyolcvanas évek óta a beutaltak száma a legtöbb európai országban növekedett, addig Svájcban 1995-ben százezer lakosra 76 fogoly jutott, s az ország ezzel az európai középmezőnyhöz tartozik.¹⁸

Személyzet

1994 márciusában, egy akkor készült felmérés szerint a vizsgálati fogság végrehajtását szolgáló intézetekben 3163 hely állt rendelkezésre, a személyzet száma 818

volt.¹⁹ A személyzet-fogoly arány ekkor 1:1,3-1:1,4. Különösen éjszaka volt kevés a személyzet, ezért a rendőrségnek kellett ezt a feladatot átvennie. A beiskolázási és továbbképzési tervek sokszor azért irreálissak, mert nincs elég helyettes. A külső szakemberek (orvosok, pszichiáterek, szociális munkások) száma sem elegendő. A büntetés-végrehajtási intézetekben viszont 2962 hely áll rendelkezésre, a személyzet száma 1994-ben 1685 volt. Itt is vannak nehézségek a helyettesítéseknel. Az intézkedések végrehajtására szolgáló intézetekben a szakképzett személyzetnél van hiány. A munkára nevelő intézetekben nem jellemző a személyzet hiánya. A büntetés-végrehajtás teljes személyi állományánál egyre gyakrabban fordulnak elő pszichoszomatikus zavarok a stresszhatás miatt, hiszen a munka egy bv. intézetben már magában véve is jelentős megterheléssel (munkakörülmények, veszélyhelyzet) jár.

Költségek

Az intézetek, körzeti börtönök, a vizsgálati fogságra szolgáló intézetek és a rendőrségi fogdák, illetve a fogházak finanszírozása kizárólag a kantonokra tartozik. Ezzel ellentétben a szövetségi állam és a kantonok megosztják egymás között a büntető- és nevelőintézetek létesítésének és felújításának költségeit. A szövetségi állam az elismert építési költségek legfeljebb 50%-át vállalja. Az állam hozzájárul továbbá a munkára nevelő intézmények üzemeltetési költségeihez is. A hozzájárulás a nevelői személyzet költségeinek 40%-áig terjed, ebben a személyzet minősítése lényeges szerepet játszik. Végül is a szövetségi állam hozzájárul az újítások fejlesztéséhez és bevezetéséhez is. Az ilyen sub-

venciók legfeljebb ötévi kísérleti tartamra juttathatók. Az állam 1994-ben a büntetések és az intézkedések végrehajtására összesen 95 millió svájci frankot fordított, ebből harmincmilliót építési költségekre, 65 milliót üzemeltetésre és kétmilliót újításokra.²⁰ Az intézetek fenntartási költségei is egyre inkább emelkednek. A St. Johannsen BE intézkedés-végrehajtási központ 1990-ben 8,3 millió svájci frankba, 1996-ban 9,8 millióba került. A női bv. intézet (Hindelbank) 1990-ben 8,9 millió, 1996-ban 9,8 millió frankba került. A thorbergi fegyház 1990-ben 12,7 millió, 1996-ban 12,2 millió frankot igényelt. Witzwil 1990-ben 14,3, 1996-ban 15,5 millió frankot vett igénybe. Ezek a számok az évi összes kiadást tükrözik.²¹

Az intézetek építési költségei igen magasak. Egyetlen bv.-férőhely építési költsége (a parcella ára nélkül) kétszázezer-öttszázezer svájci frankot tesz ki (egy családi ház ára).²² Az intézetek fenntartásának költségei az utóbbi tíz évben megháromszorozódtak (1983-ban 248, 1990-ben 472, 1991-ben 548, 1992-ben 620, 1994-ben 700 millió svájci frank).²³ Akit Svájc legmodernebb bv. intézetébe, Poeschwiesbe beutálnak, az naponta 377 svájci frankba (1995) került, míg 1994-ben „csak” 337 frankba. (A luzerni luxushotel, Chateau Gütsch 350 frankba kerül egy napra, teljes ellátással.) Poeschwiesben a magas biztonságú zárka 700 svájci frankba kerül naponta. A vizsgálati fogság naponta 78 frankba kerül, egy nap az intézkedési végrehajtásban 150-350 frankba. Nyugat-Európában a bv.-költségek napi 150-250 frank körül mozognak. Figyelemre méltó, hogy a büntetettek száma nem nő, de tartózkodásuk a bv. intézetekben egyre hosszabb ideig tart. Svájcban 2000-

ig kb. 1300 új bv.-hely létesítését tervezik, ebben nem foglaltatnak benne a rendőrségi fogházak. A bv. fejlesztése igen költséges: a *bochuzi* intézet újjáépítése (324 hely) 160 millió frankba kerül.

Reszocializáció

A Btk. 37. cikkének 1. bekezdése szerint a börtönbüntetés végrehajtásának a fogolyra nevelőleg kell hatnia, és a polgári életbe való visszatérését kell elősegítenie. A reszocializálás, mint a bv. célja, abból az elgondolásból indul ki, hogy a bűnözés oka rendszerint a szociális integráció hiányában keresendő. Ugyanakkor az is világos, hogy a bűnözők megjavítása sok esetben csak vágyalom marad. *Rehberg* szerint a gazdasági bűnözőknél s a szervezett bűnözők tagjainál a büntetés célja csak arra szorítkozhat, hogy a tettet további büntettek-től elrettentsék.²⁴ A hatvanas és hetvenes években mindenféle pszichológiai és szociális magyarázatokat kerestek a bűnözésre. Ezt a felfogást időközben megcáfolta a kutatás, és kimutatta, hogy az efféle terápiák sikere nem meggyőző. A ma uralkodó nézet szerint a büntetés-végrehajtás nem más, mint a szociális magatartás tréningje.²⁵ A reszocializációt a következő módon kívánják elérni: fegyelem az intézetben, részbeni öngazgatás, iskolai és szakmai képzés, önálló és megbízható munkára nevelés, a szabadidő célszerű beosztása, közös rendezvények és beszélgetések, szociális tanácsadás. Magától értetődő, hogy mindezek a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetésnél csak rendkívül korlátozottan alkalmazhatók. Figyelembe veendő az is, hogy megvalósításuk az egyes intézetek lehetőségeitől és a beutaltak akaratától függ.

Progresszív rendszer

A büntetés végrehajtása a bevált progresszív rendszer²⁶ alapján történik. Ez a rendszer a reszocializálást úgy kívánja elérni, hogy a beutaltak az elzárás folyamán fokozatosan egyre több szabadságot biztosít: tehát *kezdetben* kényszer, a végrehajtás végén pedig bővülő szabadság a lehetőségek keretében, majd a feltételes szabadlábra helyezés. Az első fokozat az *egyes elzárás*, amely néhány óráig, ritkán néhány napig tarthat. Regensdorfban például a fogoly az első nap munkaidejét, szabadidejét egyedül tölti. Ezalatt előkészítik a végrehajtásra, számára egyéni végrehajtási tervet készítenek. Ezt a fokozatot követi a *közös elzárás*. Ez nem tévesztendő össze a közös cellával. Ebben a fokozatban – amely a büntetés végéig is eltarthat – a fogoly pihe-nő és szabadidejének egy részét a cellájában tölti, de munkáját a többiekkel közösen végzi, velük együtt étkezik, szabadidejének egy részét is a közösségben tölti. Az is lehetséges, hogy a fogoly külső munkát végez vagy kurzusokat látogat. A *harmadik fokozat* a félszabadság, amely legkorábban a büntetés felének letöltése után kezdődik egy szabadabban vezetett intézetben (az intézet külön osztályán, mint például a *Ringwil Kolonia* Poeschwilben vagy *Eschenhof Witzwilben*), ahol a fogoly rendszerint egy maga választotta külső munkát végez. A félszabadság akkor engedélyezhető, ha a beutalt képes megfelelni a szabadabb élet és felelősség követelményeinek. Ebből a kedvezményből a közveszélyes és szökésyanús foglyok ki vannak zárva. A negyedik fokozat a feltételes szabadság, amely legkorábban három hónap letöltése után lehetséges, ha a fogoly bün-

tetése kétharmadát kiállotta. E fokozat feltétele az, hogy a fogoly magatartása ezt ne zárja ki, és feltételezhetően helyt tud majd állni a szabad életben. Ehhez elegendő az ésszerű következtetés, miszerint a szabaduló az életben megállja a helyét, a hatóság ebbéli meggyőződése nem szükséges. Gyakorlatilag majd minden ilyen kérvényt teljesítenek. Például *Zürich* kantonban 1986–88 között 1716 kérvényből 1393-at hagytak jóvá. Erre az utolsó végrehajtási fokozatra a hatóság 1–5 évi próbaidőt határoz meg, amely alatt indokolt esetben a feltételesen elbocsátott az intézeti végrehajtásba visszahelyezhető. Erre az időre pártfogó felügyelet is elrendelhető (Btk. 47. cikk). A pártfogó felügyelet feladata, hogy az intézet által megkezdett reszocializációs munkát folytassa, segítsen a feltételesen szabadultnak nehéz helyzetekben, így például az álláskeresésben, lakásproblémája megoldásában, valamint az adósságok rendezésében.

Az elítéltek munkája

A munkát, amely minden egyes elítélt törvényes kötelessége, ma már nem tekintik a büntetés részének, hanem a szociálpedagógiai kezelés lényeges alkotóelemének. Tekintettel arra, hogy a munka minden ember társadalmi integrációjának alapfeltétele, a *munkakötelezettség* [Btk. 37. cikk (3) bek.] a svájci bv. alappillérenek tekinthető. A Btk. szerint minden egyes fogoly, akit szabadságvesztésre vagy intézkedésre ítélték, köteles a számára kijelölt munkát elvégezni. A törvény szerint a foglyot lehetőleg olyan munkával kell foglalkoztatni, amely képességeinek megfelel és a szabad életben is élni

tud vele. Hagyományos módon valamennyi hosszú tartamú büntetés végrehajtására hivatott intézetben számos lehetőség van a foglyok foglalkoztatására. Mezőgazdasági, ipari munkahelyek, az ételmezés, mosoda, könyvtár, könyvelés stb. bőven nyújtanak munkahelyeket. A munka megtagadása a kedvezmények megvonását vonja maga után, és a fogoly elveszti kereseti lehetőségét. A bemi bv.-rendelet szerint a *munka megtagadása* fegyelmi vétség, és a megrovástól 14 napig terjedő zárkával büntethető. A Btk. 376. cikke szerint a beutaltak munkájáért kereseti hányad, az úgynevezett *pekulium* jár. A pekulium nagyságát és felhasználását különféle előírások szabják meg. A kelet-svájci konkordátum 1993. január 1. óta napi 24,50 svájci frankot, kiváló teljesítményért 33 frankot ír elő. A witzwili foglyok 1996 októberében havonta maximum 650 frankot kerestek, a thorbergiek 1997-ben napi 25, a St. Johannsenben élők napi 30 frankot. A pekulium 60%-a felett szabadon rendelkeznek, 40%-ot pedig a zárolt számlájukra utalnak át, amellyel elbocsátásuk napjától rendelkezhetnek. Betegség vagy baleset esetén az elítélt az első 20 napon az eddigi pekuliumának felét, a 21. nap után 10 frankot kap. A recessziót a svájci bv. is érzi, de mindeddig sikerült biztosítani a teljes foglalkoztatást. A tapasztalat szerint a legtöbb beutaltnak nincs tanult foglalkozása. A hosszú tartamú szabadságvesztésre ítélték minden egyes intézetben elsajátíthatnak valamilyen foglalkozást és képesítést, illetve diplomát szerezhetnek. Ezenkívül részt vehetnek levelező oktatásban is, érettségizhetnek. 1992. március 2-án Thorbergben 32 elítélt (ebből 31 külföldi) megtagadta a munkát és követelte a munkakényszer megszüntetését, a teljes fizetés bevezetését, valamint a teljes bér kifizetését a munkateljesítmény

figyelembevétele nélkül. A *horgen*i ZH körzeti fogházban 1996. december 10-én tört ki lázadás a napi 24 frankos munkabér ellen, amit prospektusok postázásáért kaptak a foglyok.

Gondozás, kezelés

A gondozás és kezelés törvényes alapját a Btk. 46. cikkének 2. pontja képezi: „Az intézetben a beutaltak lelki, szellemi és testi javát szolgáló intézkedéseket kell hozni és a megfelelő intézményeket rendelkezésükre bocsátani.” A kantonok bv.-rendeletei és az intézetek végrehajtási koncepciói részletes előírásokat tartalmaznak a beutaltak gondozásáról és kezeléséről. Tekintettel arra, hogy minden hosszú tartamú büntetés végrehajtására alkalmas intézetben vannak olyan foglyok, akik speciális terápiát igényelnek, minden intézet rendelkezik pszichiátriai vagy pszichológiai szolgálattal. A kezelést magát a végrehajtási tervben egyénileg meghatározzák. A szociális és gondozói szolgálat funkciói és hatásköre az egyes intézetekben különböző. A szociális szolgálat mindennapos feladatai közé tartozik a közreműködés az általános végrehajtási kérdésekben, az egyéni végrehajtási tervek elkészítésében, tanácsadás a beutaltaknak (munkahely, kapcsolatok a külvilággal, szabadságolás, félszabadság, elbocsátás), támogatás az álláskeresésnél és az adósságok rendezésénél. Ez utóbbi problémákat a pártfogó felügyelettel közösen oldják meg.

Jóvátétel, kapcsolattartás

Az 1991. október 4-ei törvény a büntet-
tek áldozatainak megsegítéséről²⁷ a jóváté-
telt kifejezetten a bv. feladatává tette (Btk.

37. cikkének I. pontja). A *saxerrieti bv. intézet* úttörő munkát végez ezen a téren. Az intézet munkatársai arra törekednek, hogy a foglyok és egykori áldozataik között kapcsolatot teremtsenek s így kíséreljék meg a kibékülést. Az intézet foglyai önként vállalt közérdekű munkával igyekeznek törleszteni a társadalommal szemben. „*Az a fontos, hogy a beutaltak ne feledkezzenek meg áldozataikról*” – mondotta *Niklaus Fritz*, a saxerrieti intézet szociális munkatársa.

A foglyok kapcsolattartásának jelentőségét a reszocializáció érdekében a svájci bv. már rég felismerte. Különös támogatást élveznek a fogoly kapcsolatai családjával, baráti és ismeretségi körével. Természetesen a büntetés célja, az intézet házirendje és a biztonsági követelmények bizonyos határokat szabnak. A külvilággal való kapcsolat egyrészt a médiákon keresztül, másrészt a személyes érintkezés útján (levelezés, telefon, látogatások) bőven ápolható. A kimenőt és a külső látogatást a házirendben rögzítik, amelyet minden fogoly kézhez kap. Az intézetek maguk is igyekeznek kapcsolatokat teremteni a külvilággal sportrendezvények, színházi előadások stb. formájában. A kapcsolatok ápolásának legfontosabb módja a szabadságolás.

Szabadságolás

A Btk. nem említi kifejezetten a szabadságolást a bv. keretein belül, de a kantonok ezt a lehetőséget a 37. cikkben foglalt reszocializálás követelményéből vezetik le. A szövetségi tanács (minisztertanács) 1981. október 5-ei állásfoglalása szerint „*a reszocializálás megvalósíthatatlan, ha a foglynak nincs kapcsolata a külvilággal*”. A szabadságolás akkor engedélyezhető, ha feltelelezhető, hogy a fogoly idejében visszatér

és szabadsága alatt nem követ el büntetendő cselekményt. Továbbá az intézetben jó magaviseletet tanúsít s munkája kielégítő. Szökésgyanús, közveszélyes bűnözők nem kapnak szabadságot. Ugyancsak ki vannak zárva a szabadságolásból azok a külföldiek, akiknek nincs állandó lakóhelyük Svájcban. A fogolynak nincs jogigénye a szabadságolásra. 1997. február 28-án elutasította a Szövetségi Bíróság egy fogoly államjogi keresetét, aki azt kifogásolta, hogy hétévi szabadságvesztés után sem kapott szabadságot.²⁸ A szabadságolás feltételeit a három konkordátum egész Svájc területére lényegében egyöntetűen szabályozta. Két formája ismeretes: *speciális szabadság* és *szabadság a személyi kapcsolatok fenntartására*.

Speciális szabadság a következő esetekben engedélyezhető: házasságkötés (saját vagy közeli hozzátartozó); születés, keresztelés, elsőáldozás, bémálás, konfirmáció (saját gyermek esetében); családtag súlyos betegsége, elhalálózása vagy temetése; halaszthatatlan üzleti ügy; bemutatkozás a jövőbeni munkaadónál és lakás keresése az elbocsátás idejére.

A speciális szabadság legfeljebb 16 órai időtartamra és csak nappal engedélyezhető.

Jelentősebb az úgynevezett személyi kapcsolatokra engedélyezett szabadság, amelyet a büntetés egyhatodának letöltése és legalább két hónapi intézeti tartózkodás után engedélyeznek. Feltétel: a fogolynak van bizalomra méltó ismerőse, akit meglátogathat, s aki gondoskodik róla. Az ismerősnek nem kell feltétlenül családtagnak lennie. St. Johannsenben ez a szabadság kéthavonta maximum 54 óráig engedélyezhető. Ugyanebben az intézetben a jó magaviseletű foglyokat próbaként 4-5 óras kimenőre is kiengedik (kísérettel vagy anélkül). Kevesen élnek vissza a szabadságolással. A

thorbergi fegyházban 1994-ben 344, 1995-ben 244, 1996-ban 210 foglyot szabadságot kaptak. 1995-ben 0,82%, 1996-ban 0,95% nem tért vissza a szabadságról. Witzwilben 1994-ben 2277 személy közül 20, 1995-ben 2439 közül 23 nem tért vissza az intézetbe. Az 1993–95-ös évektől kezdve a hatóságok kénytelenek voltak megszigorítani az addig liberális szabadságot adó gyakorlatot a szexuális-erőszakos gyilkosságok elkövetőinek körében. Sorozatosan előfordult ugyanis, hogy szabadságuk alatt ismét nemi erőszakkal egybekötött gyilkosságokat követtek el. Bern és Zürich kantonokban különbizottságok (pszichiáter, bíró, államügyész) bírálják el minden ilyen kérelmet.

Szökések

A fogolyszökés Svájcban nem bűncselekmény, csupán fegyelmi vétség. Bern kanton bv.-rendeletének 71. cikke szerint a szökés és a szökési kísérlet legfeljebb 14 napos zárkával és a kedvezmények elvonásával büntethető. A szökés igen gyakori. Évente átlagosan tízezer személy kerül fogságba, ebből körülbelül háromezernél sikerül megszöknie.²⁹ 1993-ban 3084, 1994-ben 2716, 1995-ben 2544 és 1996-ban 2641 fogoly oldott kereket. Az 1996-ban megszököttek 80,6%-át ismét rövidesen elfogták. A bemi bv.-szakértők szerint a régi börtönök nem alkalmasak a mai modern bűnözők őrzésére. Bern kanton 1997 májusában elhatározta, hogy összevonja a kis börtönöket a szökések megakadályozása céljából. Ezekben a kis börtönökben ugyanis rendszerint egy rendőr van csak jelen (a feleségével, aki a konyhát vezeti), akit rendszerint megtámadnak és leütnek. Súlyos következménye volt az 1992 októberi kitérésnek a luganói la Stampa fegyházból. Nyolc fo-

goly megpróbált egy börtönőr segítségével fegyveresen kitörni. Két foglyot és a börtönőrt a tűzharcban agyonlőtte a rendőrség. Kitérés kísérlet 1995. március 27-én az affoltemi börtönben (egy fogoly meghalt, egy elmenekült) és 1996-ban a zürichi rendőrségi börtönben is előfordult (10 cellában meggyújtották a matracokat), de sikerült a lázadásokat letörni. Az őt megvesztegetésével sikerült négy fogolynak 1996 novemberében a gorgieri börtönből megszöknie. Az őrt, majd 1997 májusában az igazgatót is leváltották. *Hans-Jürg Bühlmann*, a svájci börtönigazgatói konferencia titkára szerint „a kitéréseket majdnem lehetetlen megakadályozni. Ha a szökés szervezője ismeretes, akkor azt át lehet helyezni egymásik intézetbe. Más kérdés a fegyverek beszerzése és rejtégetése. Gyakran található fegyverek olyan fogolynál, aki az akcióban nem is vesz részt, csupán a fegyverek elrejtésére vállalkozik. Amíg a látogatási jog létezik, addig mindig lesz bizonyos kockázat”.

Ítélezési gyakorlat

A legfelsőbb svájci bíróság a hetvenes évek óta gyakran foglalkozik a büntetés-végrehajtás problémáival.³⁰ Erre egy sor államjogi panasz ad indítékot, amelyek szerint az intézetek szabályzatai vagy az igazgatóság rendelkezései a személyi szabadság alkotmányos garanciáit megsértették. 1970–86 között például nem kevesebb mint 65 publikált ítélet született a foglyok jogai ügyében. A bíróság felfogása szerint a foglyok emberi alapjogait csak olyan mértékben szabad korlátozni, amennyire a büntetés célja s az intézet rendje megköveteli, továbbá a korlátozásnak minden esetben be-

kell tartania az *arányosság elvét*, meg kell felelnie a közérdeknek s biztosítania kell az alapjog lényegének érvényesülését. Emberhez nem méltó, jogsértő és tárgyilag alaptalan intézkedések megengedhetetlenek (BGE 103. Ia 382.). A bíróság a személyi szabadság védelme kapcsán többször foglalkozott például a napi sétához való joggal.

A vallásszabadság elve nem ad minden kis vallási közösségnek jogot arra, hogy egy büntetőintézetben *istentiszteletet* tartasson, de egy számában is jelentős csoport – mint a mohamedánok – erre igényt tarthat (BGE 113. Ia 304.). Az intézeti rend keretén belül biztosítva van a *petíció* szabadsága (BGE 100. Ia 77.; 109. Ia 208.). Nyomdai termékek (újságok, folyóiratok, könyvek) beszerzése és előfizetése engedélyezett, ha ezek a büntetés célját nem veszélyeztetik, s az ehhez való jogot nem viszik túlzásba (BGE 102. Ia 296.). A fogolynak joga van rádió- és tévéprogramok vételére, de nincs általános joga egyéni készülékekre (BGE 102. Ia 77.). A fogolynak csak felügyelt látogatásra van joga (BGE 106. Ia 254.), de a felügyeletől el lehet tekinteni, ha nem kell tartani visszaéléstől, vagy mondjuk ügyvédek látogatásánál, akiknek aktáit nem szabad átvizsgálni. Elváltasztóúveg a beszélőn az ügyvéd látogatásánál is megengedett, például akkor, ha a fogoly a szervezett bűnözés körébe tartozik (BGE 106. Ia 219.).

A CPT kritikája

Svájc 1987. november 26-án aláírta az egyezményt a kínzás, embertelen és megalázó kezelés vagy büntetések ellen, s az 1989. február 1-jén életbe lépett. A bizottság 1991. július 21–29. között látogatást

tett több svájci bv. intézetben s vizsgálati fogságra szolgáló intézetekben.³¹ Kínzást vagy annak gyanúját nem állapították meg, de egyes pontokban kritikát gyakoroltak s ajánlásokat dolgoztak ki az eljárás feltételeinek javítására. A bizottság többek között a büntetőeljárásban, illetve a rendőrségi elzárás esetében a hozzátartozók azonnali értesítését, az ügyvéddel való kapcsolat engedélyezését és egy szabadon választott orvos vizsgálatát követelte. Véleménye szerint a rendőrségi és vizsgálati fogságban a napi egy órás séta, valamint munkalehetőség biztosítandó. Számos helyen nem alkalmasak a cellák a vizsgálati fogság végrehajtására. A fegyelmi, egyes és izoláló elzárás csak kivételes esetekben s csupán rövid időre rendelhető el. A nagyszámú külföldi fogoly őrzésére a személyzetet ki kell képezni, s a foglyokkal való kommunikációra (közel negyven országból) továbbképezni. Kritikát kaptak az elzárásra szolgáló helyiségek: szellőztetésük, világításuk és friss levegővel való ellátásuk elégtelennek minősült. Hiányosságokat tapasztalt a bizottság a pszichikailag feltűnően viselkedők gondozásában is. A svájci kormány 1993. január 25-ei válaszában nem fogadta el minden pontban a bizottság kritikáját. A kormány elutasította egy orvos azonnali bevonását, s a letartóztatott jogát maga választotta orvosra. Szintén elfogadhatatlannak tartja a rendőrségi fogoly igényét ügyvéd bevonására a letartóztatástól kezdve. Felfogása szerint az ügyvéd bevonása veszélyeztetné az előzetes vizsgálat sikerét. Ezt a jogot az Európai Emberi Jogok Bíróságának gyakorlata sem követeli meg az előzetes-eljárásban. A kormány ellenzi a rendőrségi kihallgatás folyamatos elektronikus rögzítését is, mert a magnetofonok felhasználása ellen széles körű ellenállás

mutatkozik. Elegendőnek tartja írásbeli jegyzőkönyv felvételét.

A CPT második svájci látogatásáról (1996. február 21–23.) szóló jelentést 1997. június 26-án tették közzé a szövetségi kormány állásfoglalásával együtt Bernben és Strasbourgban. A bizottság 30 intézményt (vizsgálati fogház, börtön, fegyház, pszichiátriai osztály, menekültek otthona) szemlélte meg. A jelentés első része a rendőrségi letartóztatás és a vizsgálati fogság viszonyainak bírálatával foglalkozik. A rendőrségi vizsgálati fogság körülményeit 42 pontban elemzi a CPT Genf, Wallis, Tessin, Zürich és Bern kantonokban. A kritika szerint kényszer fordult elő a rendőrségi kihallgatásoknál, megsértették az orvosi titoktartás szabályait, a hozzátartozókat vagy az ügyvédet a letartóztatásról nem informálták. Súlyos bírálattal illette a CPT a foglyok vasúti szállítását; „nem elég 1,3 négyzetméter egy fogoly szállítására a poggyászvagonban.” A zürichi repülőtéren és a rendőrkauszárnyában a drogfutárként gyanúsítottaknak átlátszó üveges vécét kell használniuk. A bizottság szerint ez úgy a gyanúsítottak, mint a felügyelő rendőrök számára emberileg elfogadhatatlan. A CPT felfogása szerint a WC-kabinok alsó részét át nem látszó fóliával kell bevonni. A zürichi rendőrség vizsgálati fogházában egy dealert talált a bizottság, akit a rendőrök megmártak. Kiderült, hogy a dealert menekülés közben leteperték a kutyák. A kormány felfogása szerint a kutyák bevetése jogos volt s az megfelelt az arányosság elvének is.

A CPT Bern, Genf, Tessin, Wallis, Waadt és Zürich kantonok egyes bv. intézményeit vizsgálta meg. Kínzásra vagy testi fenyegetésre nem találta utalást, de bizonyos kérdésekben változtatásokat javasolt. Valamennyi kantonban kifogásolták a közös

rendezvények hiányát, valamint a szakképzés, a sport és sétaidő biztosításában is tapasztaltak hiányosságokat. A CPT szerint az egyes intézetekben a fegyelmi eljárás, s különösen a fegyelmi szankciók túl szigorúak s további részletesebb szabályozásra szorulnak. Egyes helyeken a cellák fűtése és világítása – különösen, ha azok az alagsorban vannak – nem kielégítő. Az egészségügyi helyzettel kapcsolatban a CPT megállapította, hogy nem áll mindenütt elégséges számú ápolószemélyzet rendelkezésre, s nem küldenek minden újonnan beutaltat orvosi vizsgálatra. A kormány válaszában kiemeli, hogy az orvosi vizsgálat a bv. intézetekben biztosítva van, de a rendőrség kerületi fogházaiban s fogdáiban nem. Ez utóbbiakban is kirendelhető egy orvos a fogoly kérésére. A CPT ajánlása szerint Thorberg, Poeschies és Orbe bv. intézeteiben külön osztályokat kellene létesíteni a pszichikailag feltűnők biztos őrzetére. A bizottság 164 pontban foglalta össze a svájci büntetés-végrehajtás értékelését. Bern, Genf, Waadt, Zürich és Tessin kantonokban a CPT szerint a bv. felügyelet és ellenőrzés további tökéletesítésre szorul. A szövetségi kormány válaszában rámutat arra, hogy mindezek már évtizedek óta működnek s csupán Tessinben hiányzik a törvényi rendezés, de ezt még az idén pótolják.

A svájci kormány 1997-ben is elutasítja a CPT ajánlásait „*orvos és ügyvéd bevonására még a letartóztatás első órájában*” s arra hivatkozik, hogy ez a jogfelfogás még az Európa Tanács tagállamaiban is „elfogadhatatlannak” minősült. Azzal azonban egyetért Svájc, hogy a letartóztatottakat több nyelven írásban kell informálni jogaikról. A CPT azt is javasolja, hogy a letartóztatottak azonnal informálhassák hozzátartozóikat helyzetükről. A kormány szerint ez

csak akkor lehetséges, ha nem áll fenn a kollúzió veszélye, nem fenyeget a bizonyítékok megsemmisítésének, a tanúk befolyásolásának vagy a szakértők megvesztegetésének veszélye. Végül arra is utal a minisztertanács, hogy a szövetségi büntetőeljárás

törvény tervezete ellen referendum van folyamatban, amely többek között a kötelező orvosi vizsgálatot is költségesnek tartja az előzetes letartóztatás esetén.

Csizmas Mihály

Jegyzetek

1. Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft vom 29. Mai 1874

2. Schweizerisches Strafgesetzbuch vom 21. Dezember 1937

3. Bundesamt für Industrie, Gewerbe und Arbeit

4. **Stratenwerth, Günter:** Schweizerisches Strafrecht, Allgemeiner Teil II: Strafen und Massnahmen, Bern 1989, S. 15ff.

5. **Schultz, Hans:** Einführung in den Allgemeinen Teil des Strafrechts, Zweiter Band: Die kriminalrechtlichen Sanktionen. Das Jugendstrafrecht, 4. Aufl. Bern 1982

6. **Bacchold, Andrea:** Straf- und Massnahmenvollzug, Bern 1993, S. 41.

7. **Schultz, Hans:** Halbfreiheit und Halbgefängenschaft, in: Der Strafvollzug in der Schweiz, 1/76., S. 1.

8. **Kunz, Karl-Ludwig, Witzleben, Thomazine von:** Gemeinnützige Arbeit-Modellversuch im Kanton Bern, Bern 1996., S. 2.

9. Tages-Anzeiger, Zürich, 28. 4. 1995.

10. Der Bund, Bern, 16. 4. 1997.

11. Berner Zeitung, 23. November 1993: Knast-Report

12. **Ronez, Simone:** Jugendstrafurteile 1995, Bern 1996

13. Anstalten Thorberg, Jahresbericht 1996, S. 26.

14. **Csizmas, Michael:** Das Massnahmenvollzugszentrum St. Johannsen, Bern 1994

15. **Ronez, Simone:** Schweizerische Strafvollzugsstatistik 1995, Bern 1996. S. 12.

16. Uo. S. 15.

17. Uo.

18. Uo. S. 35.

19. Bericht der Expertenkommission zum Postulat Gaudient, Bern 1995, S. 30f.

20. Uo. S. 22.

21. **Staub Christian** közlése a szerzőnek

22. Lásd 19. sz. jegyzet

23. Sonntags-Zeitung, Zürich, 14. 5. 95.

24. **Rehberg, Jörg:** Strafen und Massnahmen, Zürich 1994, S. 37.

25. **Csizmas, Michael:** Die Strafvollzugsverordnung des Kantons Bern, in: Der Strafvollzug in der Schweiz, 2/87, S. 47.

26. Uo. S. 48.

27. Bundesgesetz über die Hilfe an Opfer von Straftaten vom 4. Oktober 1991, in Kraft ab 1. Januar 1993

28. I. P. 84/1997, 28. 2. 1997.

29. **Suter, B. K.-Koch, M.:** Die Flucht über die Mauer ist meist einfach, Schweizer Woche, Zürich, 5. Mai 1995. S. 8ff.

30. **Csizmas, Michael:** Die Rechte der Strafgefangenen; Die Praxis des Schweizerischen Bundesgerichts, Bern 1986

31. Die Stellungnahme des Schweizerischen Bundesrates zum Bericht des Europäischen Ausschusses zur Verhütung der Folter und unmenschlicher oder erniedrigender Behandlung oder Strafe (CPT) über dessen Besuch in der Schweiz vom 21–29. juli, 1991, Bern im Dezember 1992